

De (grijze) patrijs

Bouw

Een dikke en gedrongen hoenderachtige vogel met:

- korte afgeronde vleugels, een korte rossige staart en een kleine licht gebogen snavel
- stevige korte poot en klauw (ze kunnen snel lopen)
- haan iets lichter in gewicht dan de hen

Pluimenkleed

Haan: Kop: roestbruin, naakte roze huid in de ooghoeken

Op onderste deel van de borst een roest hoefijzervormig schild (kan bij hen ook voorkomen soms). Schouderdekveren hebben vlakke bruinrode tint met witte schacht.

Hen

- lichtere kleur
- onvolledig of niet aanwezig borstschild
- schouderdekveren dwarsgestreept (Lorraine kruis)

Gedrag

- standvogel
- leven in groeps- of familieverband (kluchten)
- haan is monogaam
- koppelvorming gebeurt voor het leven
- bij een opspringende klucht springt meestal de leidhaan eerst, nooit de eerste en laatste vogel schieten
- rullen: stofbad nemen

Oud of jong

Jong: buitenste handpennen scherp gepunt, poten geel getint, bek: blauwgrijs (nog niet verkalkt), ontbreken van dominante contrasten, zwakke dwarstekeningen

Oud: buitenste handpennen afgerond μ

Vanaf 15 oktober af is het verschil: oud – jong, alleen aan de twee buitenste handpennen te zien. (oude patrijzen ruien vroeger).

Balstijd : Paarvorming: februari – maart

Nest, leg en broed. Hen is bodembroedster. Eerste eileg: ten vroegste eind april, meestal mei. Maximum 20 eieren. Bij verstoring wordt het nest verlaten en begint de hen aan een nieuw leg. De hen broedt \pm 24 dagen. Na 13 à 14 dagen kunnen de kuikens vliegen. Maand juni is de belangrijkste maand. Gunstige weersomstandigheden beïnvloeden sterk de broed en het opkweken van de kuikens (vinden van voldoende dierlijke eiwitten rondom het nest gedurende de uitlooptijd, vochtig weer is zeer slecht)

Kweek en groei

Dierlijke eiwitten

Areaal en biotoop

Voorkeur open ruimten (akkerland, weiland, klein groengewas en klein verwilderde opslag). Opscheut van allerlei grassen en laag groeiende struiken bieden een geliefkoosde dekking. Zandwegen geven rulkansen. Guste patrijs = haan zonder hen, patrijzen zonder jongen.

Voedsel

- Zadeneter en insecten.
- Maagsteentjes zijn noodzakelijk.
- Patrijskuiken: 85 % dierlijk eiwit
- Volwassen patrijzen: 30 % groene plantdelen

Vijanden

- natuurlijke predatoren zoals vossen, kraaien, eksters, verwilderde katten en loslopende honden

DE PATRIJS

1. Voorkomen van de patrijs:

De patrijs komt voor als standvogel in Europa. Hoewel in Oost-Europa gebieden bekend zijn waar migratie of verplaatsing is bij slecht weer. In de Kaukasus is er verplaatsing naar de steenheuvels onder de bergen. De patrijs komt ook voor in delen van Azië en is oorspronkelijk ingevoerd in Noord-Amerika. De vlucht is rechtlijnig, snel, krachtig en laag waarbij maximaal 2 km wordt bereikt. (Lombary, 2002) Opmerkelijk is dat de patrijs alleen op het noordelijk halfrond voorkomt. Hij kan zich zeer goed aanpassen aan strenge vorst maar ook aan warme klimaten zoals aanwezig in Italië en in gebieden tussen de Zwarte de Kaspische zee. (A.J.A Claes, 1989)

2 BESCHRIJVING VAN DE PATRIJS

2.1 Classificatie

De patrijs (*perdix perdix*, Linnaeus 1758) of veldhoen is een echte akkervogel uit de familie van fazanten.

De volledige classificatie:

Rijk: Animalia (dieren)
Stam: Chordata (chordadieren)
Klasse: Aves (vogels)
Orde: Galliformes (hoendervogels)
Familie: Phasianidae (fazanten)
Geslacht: *Perdix*
Soort: *Perdix perdix*
(WWW.SOORTENBANK.NL)

2.2 Lichaamsbouw

2.2.1 Haan en hen

De patrijs is een kleine vogel (Tabel 1: Cijfers) met een dik gedrongen lichaam, een klein hoofd en korte maar krachtig gespierde vleugels. De snavel is dik, kort en de iets langere bovensnavel stelt hen in staat in de grond of biet te hakken bij het zoeken naar voedsel. De poten zijn kort, stevig, onbevederd en soms gespoord. Ondanks deze korte poten is de patrijs een uitstekende loper (A.J.A Claes, 1989).

Het verenkleed is overheerst door de kleuren grijs en bruin. Opvallend is het oranje “gezicht” en de kastanjebruine hoefijzervormige borsttekening. Deze aftekening is meer uitgesproken bij de haan maar kan niet geslachtsbepalend worden gebruikt. De poten, hals en lijf zijn grijs, de rug en vleugels zijn bruingestippeld. De kleur van de staart is roestbruin. De vleugeldekveren verschillen tussen de geslachten. Zo heeft de hen dwarse strepen die bij de haan ontbreken. Naarmate de patrijs ouder en steriel wordt kan het geslachtsonderscheid verdwijnen. De oudervogels veranderen in rusttijd lichtjes van kleur, zo laat de haan een aardebruine hals met lichte schachtstrepen zien. De hen wordt zwarter en haar halsveren laten dan een grote witte druppelvormige vlekken met zwarte randen zien.

2.2.2 Kuikens

Het jeugdkleed van de donskuikens vertoont een donkerbruine of zwarte aftekening op de gele bovenkant en de onderkant is crèmegeel gekleurd. Anders dan de volwassen dieren zijn de poten vuil geel en is het einde van de twee buitenste slagpen niet rond maar spits. Na de eerste rui, ongeveer vier maanden, komt bij de haantjes de hoefijzervormige borstaftekening te voorschijn en verdwijnt het verschil in vederkleed. De vorm van de twee buitenste slagpennen verandert pas na de tweede rui. Hierdoor kan het onderscheidt gemaakt worden tussen patrijzen van een jaar en half en meerderjarige patrijzen (zie hoofdstuk bepaling geslacht voor proef).

(WYNDAELE, VAN WASSENHOVE, LECOCQ, 1989; LOMBARY, 2002)

2.3 Leeftijd van een patrijs

De patrijs heeft vergeleken met fazantachtige (fazant 15 jaar) een zeer kort leven. De maximale leeftijd van een wilde patrijs ligt rond de 5 jaar. Maar patrijzen die deze leeftijd bereiken zijn eerder uitzonderingen. Gemiddeld wordt de patrijs minder dan twee jaar. Als voornaamste oorzaak wordt er aangenomen dat de patrijs een zeer geliefde vogel is bij roofdieren. Vanwege zijn omvang en gewicht is de patrijs niet te groot of te zwaar voor te grijpen of te dragen. Daarbij echter toch nog groot en zwaar genoeg om de moeite van het pakken te lonen. (A.J.A Claes, 1989)

2.4 Roep van de patrijs

Patrijzen zijn eerder zwijgzame vogels, die slechts bij opwinding tijdens voorjaarsgevechten, of als er echt gevaar dreigt hun schel “kirrik” of “kerr-wik” laten horen. Dit geluid wordt een roep genoemd. Volgens (www.soortenbank.nl) zijn dit één- of tweelettergrepige geluiden die dienen als communicatie tussen andere leden van de klucht. In tegenstelling tot zang, ontbreekt er een vaste organisatie en lengte. De roep van een patrijs varieert niet doorheen het jaar onder invloed van hormonen. (LOMBARY, 2002)

3 BIOTOOP

-

3.1 Woongebied:

Het geliefkoosde biotoop van een patrijs bestaat uit afwisseling van vruchtbare velden met open plekken en ruige dijken, slootranden, wegbermen en houtwallen. Patrijzen zijn bodembewoners, zij zullen nooit in bomen of struiken bevinden. Patrijzen zijn dan ook zelden in het bos te vinden, tenzij ze door jagers en drijvers daar naar toe zijn gedreven. Velden of gronden die niet volledig in cultuur zijn gebracht of tijdelijk braakliggende gronden zijn echte hoendervelden. Echter vormen landbouwstreken met intensieve bemesting en besproeiing een doemscenario voor de patrijs. (Waidman, 1987)

Een voldoende beschutting tijdens winter en voorjaar is zeer belangrijk voor een goede nestgelegenheid en bescherming tegen predatoren. Veldgrenzen met overjarige grasranden, struiken, heggen en kleine bosschages vormen een ideale bescherming. De hedendaagse grote open landbouwgebieden zijn een ramp voor de patrijzenstand. In de oogsttijd verandert een granenveld van de ene op de andere dag naar een kaal steppe landschap zonder beschermingsmogelijkheden. Toen de boer nog eigen eigenhandig of met behulp van het paard de velden bewerkten waren de leefgebieden voor de patrijs veel idealer. Er bleven steeds

onbereikbare stukjes over die braak bleven liggen. Nu beschikt de boer over een uitgebreid machinepark en kan ieder hoekje van het veld benut worden. Belangrijke voeder, schuil en nestplaatsen zijn hiermee verdwenen. (Waidman, 1987; Wyndaele, Van Wassenhove, Lecocq, 1989)

3.2 Leefwijze:

Patrijzen zijn overdag en in de schemering actief. Bij onraad zal het dier zich zo snel mogelijk al lopend uit de voeten maken. Alleen in uiterste nood zal de vogel wegvliegen. Het opstijgen gaat, net als bij de fazant, gepaard met een soort ratelend geluid. Met enkele snelle vleugelslagen, afgewisseld door een glijpauze, zal de vogel wegvliegen om even later neer te strijken. De vogels beginnen te zwerven wanneer het voedsel schaarser wordt, meestal zoekt een familie aansluiting bij een andere familie of gaste dieren. Door het steeds waken van enkele vogels is de veiligheid groter. Een groep van patrijzen wordt een klucht genoemd. Als de klucht wordt uiteengedreven hoort men de vogels naar elkaar roepen om dan in een minimum van tijd terug bijeen te komen om verder te foerageren. (Waidman, 1987)

Rond de middag periode, van ongeveer 11 tot 3, liggen de patrijzen te rusten om de eerste voedselvertering te bevorderen. Tijdens deze rustperiode neemt de patrijs een stofbad en herschikt de vogel zijn veren. Dit dagelijkse stofbad helpt tegen parasieten (vederluizen, vlooien) en modderresten aan de poten. Bij zeer warm weer zoeken de patrijzen extra water op, een drinkbak in een weide is ideaal. (Wyndaele, Van Wassenhove, Lecocq, 1989)

‘s Nachts zoeken patrijzen een zo bloot mogelijke rustplaats op. De dieren slapen op open terrein omdat hier geen wissels van roofwild zijn. De vogels zitten in groepjes van vier tot zes cirkelvormig dicht bij elkaar zie Figuur 3.1. De hoofden zijn naar buiten toe gericht zodat aankomende vijanden zo snel mogelijk gespot worden. De kuikens kruipen onder de haan en hen opzoek naar warmte en beschutting. (Wyndaele, Van Wassenhove, Lecocq, 1989)

4 VOORTPLANTING

4.1 Koppelvorming

De patrijshaan heeft geen bruiloftskleed waarmee hij wijfjes kan lokken. Ter compensatie gebruikt hij de bruine hoefijzerachtige vlek op zijn borst die wordt opgericht. Hiermee tracht hij de eventuele partner te imponeren of leidt hij de balts in. Het vinden van een partner aan de hand van het verenkleed is echter veel minder uitgesproken dan tegenover de fazant. Volgens (BEANI, DESSI-FULGHERI 1995) kiezen hennen hun partner grotendeels op basis van hun roep. Hanen die een hoog aantal aaneenschakelingen van de roep met bepaalde akoestische klanken kunnen vormen hebben meer succes.

Indien de beide ouders de winter overleefd hebben, vormen ze weer een koppel en behouden ze het territorium van vorig jaar. Bij een zachte winter vormen de koppels zich al in de maand december of begin januari. De patrijshaan verovert een groot territorium. Hierin laat hij geen andere haan toe, ook de hen jaagt vreemde hennen weg. Dit leidt ertoe dat patrijzen monogame dieren zijn en gedurende heel hun leven samen blijven. De twee zijn altijd in elkaars nabijheid en verliezen elkaar nooit uit het oog.

Komt er een late en strenge winter bv: van half januari tot maart, dan gebeurt het vaak dat de familie of zelfs meerder families zich opnieuw gaan groeperen. In een groep is de kans om ongunstige periodes te overleven immers groter dan met zijn tweeën. Naderhand wordt de groep terug opgesplitst en zoeken de vroeger gevormde paartjes opnieuw hun oorspronkelijke woongebied op. De koppelvorming treedt nooit op bij broer en zus en zelden tussen de ouders en een jong. De vogel zorgt zelf dat inteelt vermeden wordt, dit maakt de kans op zwakke of snel ziekvattende vogels eerder vermeden wordt. (Wyndaele, Van Wassenhove, Lecocq, 1989; A.J.A Claes, 1989)

4.2 Balts en paring

Figuur 4.1: Balts bij patrijzen (Wyndaele, Van Wassenhove, Lecocq, 1989)

Eind april vindt de balts plaats, rond deze periode laat de haan dikwijls en luidruchtig zijn roep horen. De haan neemt het initiatief en begint een soort vreugdedans, hij loopt dan in een grote boog om de hen heen. Beide vogels gaan voor een baltsvlucht. Daarna richt de haan zich hoog op en blaast zijn borst op zodat de hoefijzervormige borstvlak goed zichtbaar wordt. De hen die zich op een afstand bevindt wordt aangetrokken door deze vlek. Zij strekt op haar beurt haar hals en tippelt richting de haan waar ze een buiging maakt in de richting van de hoefijzerige vlek (zie B). In zie Figuur 1.3 C beweegt de hen gedurende enige minuten de hals op en neer en van links naar rechts waarna de borst en bek enkele seconden tegen elkaar worden gewreven. Plotseling wordt de handeling onderbroken en gaan beide vogels over tot het maken van hun toilet en het zoeken van voedsel. Tijdens dit gebeuren (zoeken naar voedsel) drukt de hen haar lichaam tegen de grond waarna de paring plaatsvindt. In de vrije natuur is het zeer moeilijk deze paring vast te leggen, er wordt aangenomen dat slecht één paring voldoende is om een volledig broedsel te bevruchten. (Wyndaele, Van Wassenhove, Lecocq, 1989; A.J.A Claes, 1989)

4.3 Nestbouw

De toekomst van de patrijzenstand hangt in grote mate af van de voortplanting, het zoeken naar een nestplaats is hier heel belangrijk. Patrijzen zoeken samen naar een nestplaats, deze vogels zijn veel kieskeuriger dan de fazant. De perfecte nestgelegenheid moet aan drie grote eisen voldoen:

1. Het nest moet steeds droog blijven tijdens leg en broedperiode. Langdurige en hevige regen mogen het nest niet doorwerken. Daarom ligt het nest meestal op een verhoogje, een verhoogde tussenberm is ideaal rond de 30-50 cm.
2. De grond waarop het nest wordt gebouwd, moet bedekt zijn met oude, dorre bladeren, takjes en lang gras. Dit materiaal wordt gebruikt om het nest in te richten, het dient ook als dek materiaal tijdens leg of broeden wanneer de hen voedsel gaat nuttigen. Dankzij deze voorraad aan nestmateriaal wordt er niets aan de omgeving veranderd en vormt dit een betere camouflage tegen roofdieren.
3. Ten derde worden bermen verkozen waarbij lage struiken of boompjes staan. In de berm mogen echter geen bomen of struiken staan hoger dan twee meter. Hierin zouden eksters, roofvogels kunnen zitten waardoor het nest in gevaar kan komen.

Minder goede voorkomende nestplaatsen zijn de randen van graslanden, graanvelden of landwegen. Het gevaar op maaien is hier vele malen groter. Het nest is een met de poten uitgekrabbeld kuiltje, het nest wordt rond gemaakt doordat de patrijs er met het lichaam gaat in draaien. De afmetingen van een patrijzenest zijn gemiddeld 18 cm breed en 6 cm diep.

4.4 Het ei leggen

Na drie tot vier dagen wordt het eerste ei gelegd, de eerste vier eieren worden om de twee dagen gelegd. Vervolgens volgen de eieren om ongeveer anderhalve dag. Steeds worden deze zorgvuldig toegedekt. De eieren zijn zwak olijkleurig, soms glanzend groenachtig en iets kleiner dan die van een kip. Ongeveer 3,5 cm lang en 2,5 cm breed. Ze zijn peervormig tot ovaal met een gewicht van 13 gram. De patrijs heeft een zeer hoge voortplantingscapaciteit, een normaal broedsel bestaat meestal uit 12-20 eieren met een gemiddelde van 15 eieren. De patrijs is hiermee de vogel die het meeste eieren legt in het wild. Er wordt aangenomen dat een jonge patrijs een groter aantal eieren legt dan een oudere patrijs. (Game and wildlife conservation trust, 2008; Waidman, 1987)

4.5 Broeden

Bij verstoring of verlaten van het nest kan er nog een legsel volgen. De grootte van dit legsel is zelden meer dan tien. Een patrijs is vooral tijdens de leg en in het begin van de broedtijd gevoelig voor verstoring. Wanneer dan een patrijs van zijn nest wordt gejaagd is het nest verloren. Zit de hen al een tijd te broeden, is de band met de eieren sterker. De hen neemt meer risico op eigen leven en vertrouwt meer op haar schutkleur. Alleen in uiterste nood zal ze haar nest verlaten. Het broeden vraagt van de patrijs veel energie. Dit zorgt voor een valse kleurverandering die haar helpt bij het camoufleren tussen het verdorde gras en takjes. Wanneer ze onraad opmerkt drukt ze haar in haar nest, zodat het verspreiden van haar geur door de wind tot een minimum wordt beperkt. (Waidman, 1987)

Terwijl de hen broedt, waakt de haan over de veiligheid. Een patrijs ontgaat nauwelijks elk gevaar door zijn uitstekend zicht en gehoor. De haan kraait bij opduiken van soortgenoten in het territorium en maakt deze snel duidelijk dat ze niet welkom zijn. (Waidman, 1987) Na toestoppen van het nest, verlaat de hen 2-5 keer per dag de broedplaats gedurende 25 minuten. In die tijd wordt er naar voedsel gezocht, neemt ze een stofbad en ontlast ze zich. Belangrijk aan de omgeving van de nestplaats is het voorkomen van voedsel voor de hen en toekomstige kuikens. Het beperken van de afstand tot voederplaats geeft de hen meer tijd voor te eten en kan ze sneller terug naar de broedplaats. Daarbij is de kans om opgemerkt te worden door een roofdier kleiner. De eieren worden verschillende malen per dag gekeerd en de hen kan voelen aan de manier van rollen en het gewicht of de eieren bevrucht zijn. De broedtijd duurt ongeveer 24 dagen. Bij sterfte van de hen zal de haan de vader rol volledig op zich nemen. Wanneer de haan het leven laat zal een gaste haan uit de omgeving de taak als vader overnemen. (A.J.A Claes, 1989; Waidman, 1987)

4.6 De kuikens:

Na de broedperiode volgt het uitkippen van de kuikens, hierbij is de haan in de nabijheid. De natuur heeft ervoor gezorgd dat de kuikens allemaal uitkomen in een tijdsspanne van 4-6 uur. De ongeboren kuikens worden gestimuleerd om het ei te verlaten door piepen en breken van de schaal van hun broers en zusjes. Van de eieren komen er gemiddeld een 85% uit, dit hoog percentage is nodig om de soort in stand te houden. Een patrijskuiken is maar amper vier centimeter groot en weegt 11 gram paar gram. De pas geboren kuikens drogen onder de hen waarna de haan de droge kuikens onder de vleugels neemt en deze verwarmt. Bij niet uitgekomen eieren blijft de hen nog 24 tot 48 uur om deze eieren een kans te geven. Waarna het nest verlaten wordt en de familie patrijzen op verkenning gaat naar voedsel. (A.J.A Claes, 1989)

De eerste 24 uur hebben de kuikens alleen warmte nodig, ze kunnen nog teren op de eidooier die ze hebben opgenomen bij het verlaten van het ei. De eerste drie weken zijn meestal desastreus voor vele jongen. Het weer is hier een belangrijke factor, bij regenweer brengen de kuikens de dag voor een groot deel door onder moedersvleugels.

Een dichte of natte begroeiing vormt een bijna onoverkomelijke hindernis voor de kuikens. Een natte greppel op een zware grond kan er al snel voor zorgen dat de kuikens zwaar vermoed zijn of dat er aarde bolletjes rond de nagels blijven plakken. Wanneer de klucht dan verder trekt kunnen sommige kuikens niet meer volgen en worden deze achtergelaten. De jonge vogels worden constant in het oog gehouden en bewaakt door de ouders. Bij gevaar verdwijnen de vogels in dekking en drukken ze zich naar de grond toe. Een belager wordt door een ouder vogel weggelokt die zich vleugellam voordoet. (Wyndaele, Van Wassenhove, Lecocq, 1989; Waidman, 1987)

Kuikens die op de grond geboren zijn, gaan instinctief scharrelen op de grond en pikken naar alles wat beweegt. De eerste tien dagen gaat de groei maar traag voorruit alle energie wordt besteedt aan het groeien van de vleugelveren. Deze verschijnen na 4 tot 5 dagen. Na de eerste tien dagen gaat de groei van het kuiken

zeer vlug voorruit. Op een leeftijd van twee tot drie weken kunnen de vogels al een beetje vliegen en na een goede maand is het jeugdkleed volgroeid. Maar zoals eerder vermeldt, vindt er nog een rui plaats na vier maand, hier krijgen ze definitieve verenkleed. (A.J.A Claes, 1989; Waidman, 1987)

4.7 Populatierotatie:

De hoge voortplantingscapaciteit en korte levensduur van de patrijs impliceert een zeer snelle rotatie van de populatie. Een populatie is binnen de 3-4 jaar helemaal vernieuwd. In praktijk wil dit zeggen dat er van duizend patrijzen die nu leven binnen drie jaar slechts enkele zullen overblijven. (Wyndaele, Van Wassenhove, Lecocq, 1989)